

MARTINUS.

Baken van Beugen

De geschiedenis van een korenmolen en zijn molenaars

Martin van den Berg

Tonny van den Berg

Martinus. Baken van Beugen

De geschiedenis van een korenmolen en zijn molenaars

Martin van den Berg

Tonny van den Berg

INHOUD

Voorwoord	7
1. Beugen: vruchtbare grond voor een molen	9
2. Hoe werkt de Martinus?	21
3. Een nieuwe molen in Beugen: de periode 1865-1916	41
4. De familie Heijs, een geslacht van molenaars	59
5. Verandering op de molen: de periode 1916-1974	79
6. Het molenaarsgeslacht Van den Berg	105
7. De Martinus als cultureel erfgoed: de periode 1974-heden	135
8. De eerste molens in Beugen	149
9. Die andere molen: de Heidebloem	157
10. De toekomst van de Martinus	177
Tijdlijn Martinus	192
Over de auteurs	199
Verantwoording	201
Geraadpleegde bronnen	203

VOORWOORD

Martinus. Baken van Beugen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog wordt de kerk van Beugen door de Duitsers kapotgeschoten. De Martinus blijft fier overeind staan. Tijdens diezelfde oorlog worden onder andere de molens in Boxmeer, Sambeek, Vortum-Mullem en Vierlingsbeek door de Duitsers verwoest. De Martinus en ook standermolen de Heidebloem in Beugen doorstaan het geweld. Maar waar de Heidebloem in 1955 wordt gesloopt omdat er niet meer op de wind wordt gemalen, houdt de Martinus stand. Dit ondanks meerdere pogingen van Marteke van den Berg om toestemming te krijgen de molen te slopen. De Martinus wordt immers ook niet meer gebruikt om te malen op de wind.

Vanaf haar ingebruikname in 1868 trotseert de Martinus de industriële revolutie, twee wereldoorlogen, landbouwcrises en de opkomst van concurrentie zoals de Boerenbond en grote meelfabrieken. De Martinus anticipeert ook op de overgang van het malen voor bakkers naar het malen voor boeren. En de molenaars van de Martinus passen zich daarop aan. Eerst behoren ze tot de elite van het vruchtbare Beugen, maar door de toenemende mechanisering en concurrentie verzwakt hun positie en uiteindelijk is er geen droog brood meer te verdienen als molenaar. Maar de Martinus blijft overeind. Van een bedrijfsgebouw in particuliere handen wisselt het naar een rijksmonument in publieke handen. Waar eerst het bedrijfsmatig malen van graan de belangrijkste functie is, is dat nu het fungeren als een ontmoetingspunt voor educatie, cultuur en recreatie. Het enige wat al die jaren

sinds 1868 niet of nauwelijks verandert, is het uiterlijk van de Martinus. Een molen die fungeert als baken van en voor Beugen.

In dit boek nemen we u mee in de geschiedenis van de Martinus en zijn molenaars. Omdat de Martinus in Beugen staat, beginnen we met een verkenning van de geschiedenis van het dorp. Om de ontwikkeling van de Martinus goed te begrijpen schetsen we vervolgens in het kort de geschiedenis van molens in het algemeen. Daarna richten we ons op de Martinus zelf en gaan uitgebreid in op de bouw en het molenaarsbedrijf dat er was gevestigd. Dit alles doorspekt met grote veranderingen en opmerkelijke gebeurtenissen die door de jaren heen plaatsvinden en rijk geïllustreerd met beeldmateriaal. De molenaarsgeslachten Heijs en Van den Berg hebben de Martinus meer dan 100 jaar uitgebaat. U wordt meegenomen in het wel en wee van deze families, verteld in woord en beeld. De Martinus is bovendien niet de enige molen in Beugen. Ook de eerste molens in Beugen en de Heidebloem komen aan bod. Tot slot besteden we aandacht aan de educatieve en culturele functie die de Martinus vandaag de dag vervult, waardoor de molen voortleeft in de harten en gedachten van molenaars en Beugenaren.

Tegelijkertijd met dit boek wordt de nieuwe huisstijl van de Martinus gelanceerd. U vindt het beeldmerk en de nieuwe vormgeving terug in dit boek. We wensen u veel lees- en kijkplezier. ■■

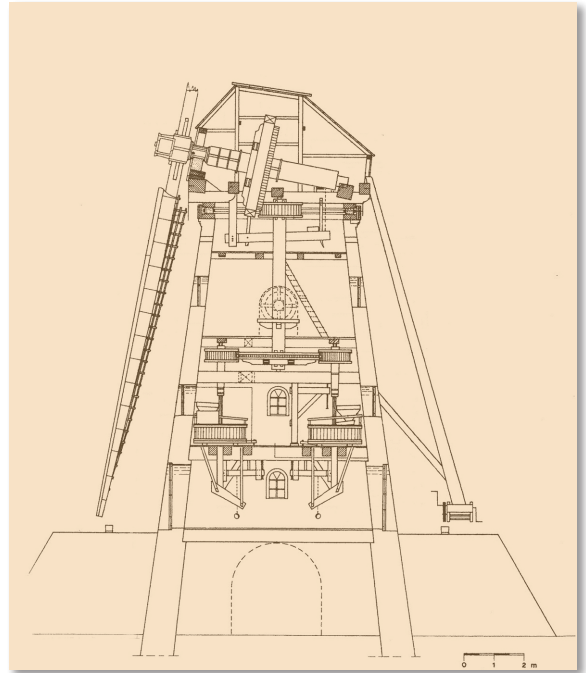
Martin van den Berg
Tonny van den Berg

Hoe werkt de Martinus?

In dit hoofdstuk wordt de werking van de Martinus nader toegelicht. Allereerst beschrijven we de verschillende zolders van de Martinus in het kort. Daarna gaan we meer in detail in op de afzonderlijke zolders aan de hand van tekeningen, foto's, uitleg en anekdotes.

De Martinus kan op een aantal manieren getypeerd worden als molen. Allereerst op basis van de bouw. De Beugense molen is een stenen bergmolen of beltmolen, omdat de bediening van de molen vanaf de molenberg (of belt) plaatsvindt en de romp van de molen uit stenen bestaat. Als tweede: de Martinus is een korenmolen omdat de hoofdfunctie het malen van graan is, dit in tegenstelling tot molens die bijvoorbeeld polders bemalen of hout zagen. Tot slot is de Martinus een windmolen omdat de molen aangedreven wordt door de wind, dit in tegenstelling tot molens die door water aangedreven worden.

De tekening rechtsboven laat een doorsnede zien van een stenen bergmolen die gebruikt wordt om graan te malen. Het is een tekening gemaakt door P.W.E.A. van Bussel en opgenomen in het boek *Korenmolens, van Ambacht tot Industrie* uit 1981. De tekening is op sommige punten aangepast aan de Martinus. Op de volgende twee pagina's treft u dezelfde tekening in het groot aan (*Van askop tot windpeluw*), vergezeld van een aantal uitgewerkte detailtekeningen en foto's. Aan de hand daarvan bespreken we de Beugense Martinus, te beginnen met in het kort een beschrijving van de verschillende zolders en wieken.

Doorsnede stenen bergmolen. Bron: *Korenmolens, van Ambacht tot Industrie*. Bewerkt door: @Rob

INVAART

De boeren kunnen hier met paard en wagen in- en uitrijden om hun zakken te laden en lossen.

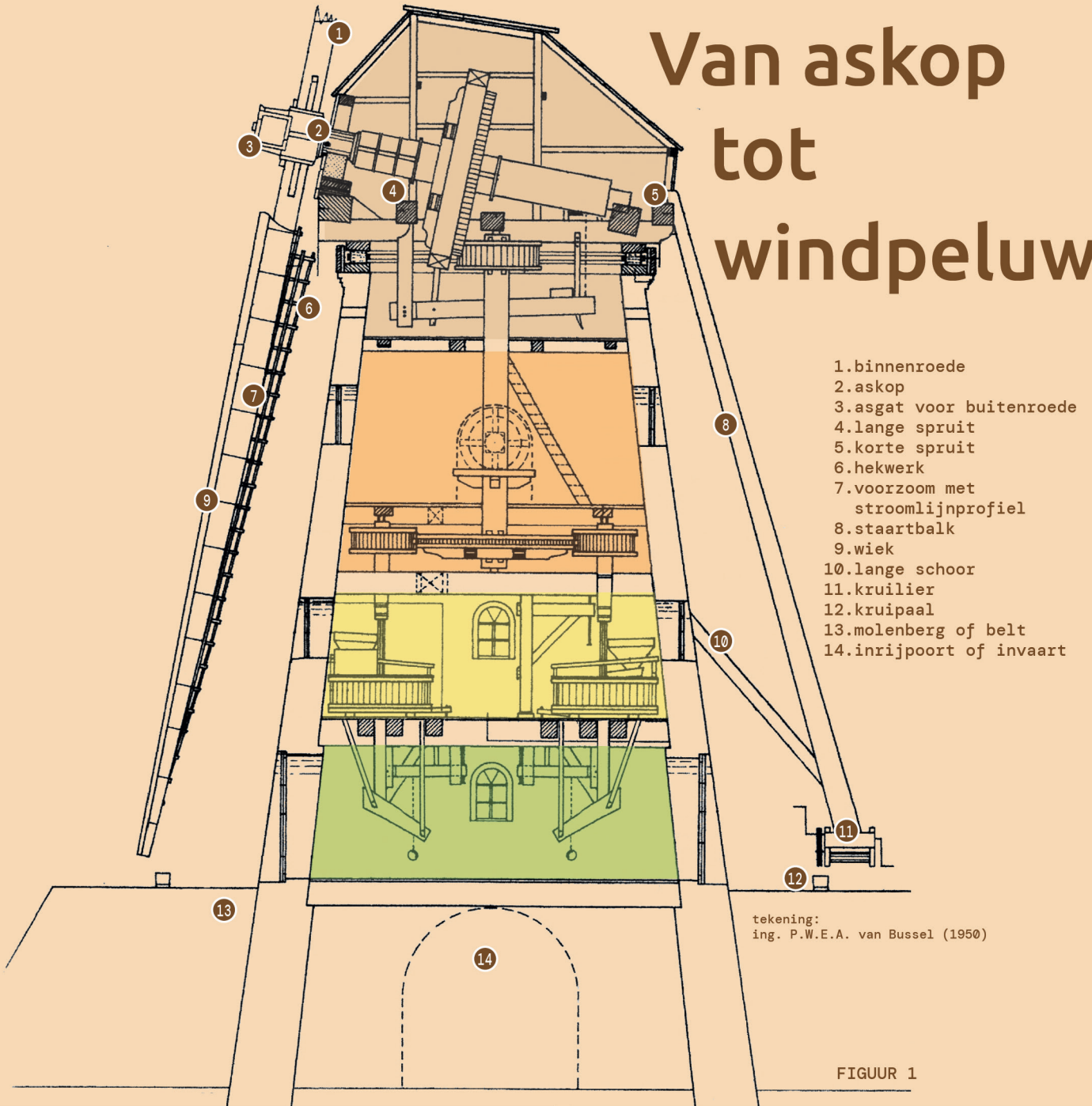
MEELZOLDER

Dit is de zolder ter hoogte van de molenberg die ook wel maalzolder wordt genoemd. Op deze zolder wordt het meel opgevangen dat op de hoger gelegen steenzolder door de molenstenen fijn is gemalen. Om het meel op de juiste fijnheid te krijgen kan de molenaar de zogenaamde licht bedienen.

STEENZOLDER

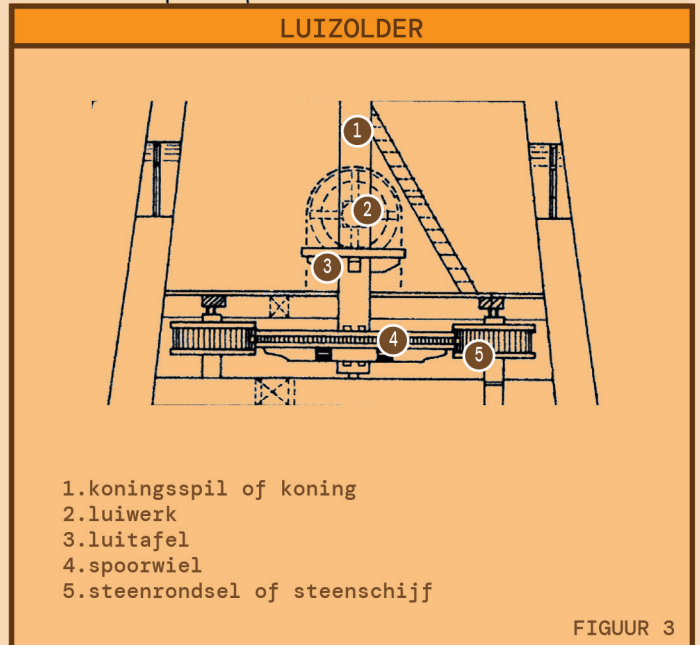
Deze zolder bevindt zich boven de meelzolder. Hier bevinden zich de molenstenen waartussen het graan wordt gemalen.

Van askop tot windpeluw

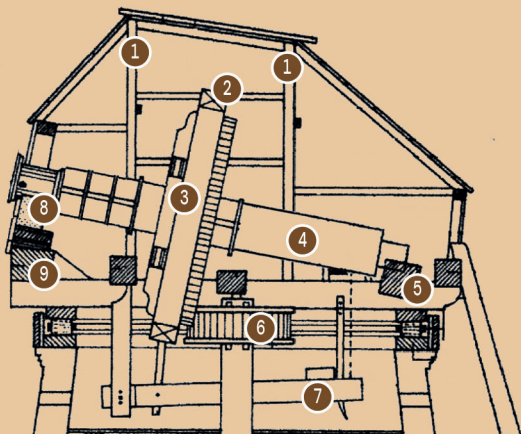

- 1.lange spruit
- 2.korte spruit
- 3.staartbalk
- 4.korte schoor of korte zwaard
- 5.lange schoor of lange zwaard

FIGUUR 2

KAPZOLDER

1. kapspanten	6. bovenschijfloop of wieg
2. vang	7. vangbalk
3. bovenwiel of aswiel	8. baan- of halssteen
4. houten molenas	9. windpeluw
5. pensteen	

1. vang	4. bovenschijfloop
of wieg
2. bovenwiel
of aswiel	5. houten molenas
3. vangtrommel	6. pen met pensteen

FIGUUR 4

STEENZOLDER

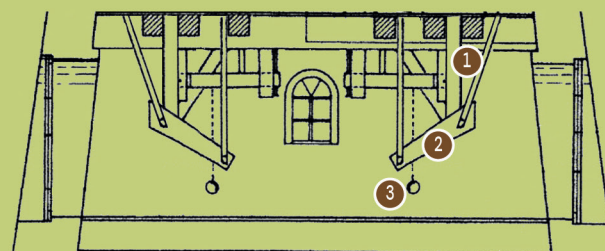
1. steenkraan
2. staakijzer
3. kaar
4. schuddebak
5. steenkuip met daarin molenstenen

1. dons balk
2. spoorwiel
3. steenrondsel
4. steenspil
5. steenkraan
6. kaar
7. staakijzer
8. steenkuip met daarin molenstenen

FIGUUR 5

MEELZOLDER

1. meelkoker
2. meelbak
3. licht

1. meelpijp
2. stofschort
3. scheiplank
4. meelbak
5. lichtriem

FIGUUR 6

LUIZOLDER

Op de luizolder bevindt zich het zogenaamde luiwerk waarmee zakken omhoog gehesen worden en naar beneden gelaten worden.

KAPZOLDER

De kapzolder is de bovenste zolder. Hier bevindt zich het grote bovenwiel dat verbonden is met de wieken en waarmee uiteindelijk de molenstenen in werking worden gesteld.

WIEKEN

De wind laat de wieken ronddraaien. Het ronddraaien van de wieken vormt de aandrijvende kracht voor de molenstenen waardoor het graan kan worden gemalen.

We zoomen nu meer in detail in op de afzonderlijke zolders en op de wieken. Dit doen we aan de hand van illustraties en foto's van de molen. We sluiten dit hoofdstuk af met de technische details van de Martinus.

■ DE INVAART [FIGUUR I]

Het oorspronkelijke doel van deze ruimte op de begane grond is om het gemakkelijk te maken met paard en wagen de molen in te rijden en zo zakken vanaf de wagen direct de molen in te hijsen. Doordat vroeger zowel aan de voor- als achterzijde een poort zat kon de boer gemakkelijk met paard en wagen door de molen heen rijden. Later wordt een motor achter in de invaart geplaatst en wordt de poort aan de achterzijde afgesloten.

Een van de oude buurtbewoners van de Martinus herinnert zich dat vroeger paard en wagen achteruit door de inrijpoort de invaart in moesten rijden. Dat was lastig, want de ronddraaiende wieken maken paarden schichtig. Menig keer lukt het pas als molenaar Marteke van den Berg de molen stilzet. De kinderen uit de buurt vonden dit een geweldig leuk schouwspel om te zien.

De invaart van de Martinus kende in de loop der tijd meerdere groottes en functies. Zo is er

Invaart als opslagruimte in 1965.

Bron: Collectie De Kramer, DHM

aan de achterkant en de voorkant extra ruimte gemaakt om motoren te plaatsen. Jarenlang stond achter in de invaart een maalkoppel dat aangedreven werd door een dieselmotor. Bewijs daarvan werd gevonden tijdens een opknopbeurt van de belt in 2025. Daarbij kwam de oude betonvloer van het 'motorhok' vrij. In latere jaren maakte de dieselmotor plaats voor een hamermolen.

Op een oude foto van de molen is te zien dat de invaart vol gestapeld ligt met zakken graan en veevoeder. De invaart wordt dus ook gebruikt als opslagruimte. Op een foto uit 1978 is te zien dat de toegang tot de invaart wordt afgebroken.

Bij de restauratie van de molen in 1978 wordt de invaart kleiner door de deuren naar achteren te verplaatsen.

Na de restauratie wordt de invaart vooral ge-

De familie Heijs, een geslacht van molenaars

De Martinus zou er niet zijn geweest zonder Bartholomeus Heijs. Hij bouwt de Martinus in 1867/1868. Maar eerder, in 1846, koopt hij in Beugen al een andere molen, de Heidebloem. Waarom wordt Bartholomeus Heijs molenaar? En hoe vergaat het hem als molenaar in Beugen? Deze en andere vragen komen in dit hoofdstuk aan bod.

Om het lezen makkelijker te maken is een stamboom opgenomen (volgende pagina), maar ook een tijdlijn met de belangrijkste gebeurtenissen (bovenin de volgende pagina's) die start bij de geboorte van Bartholomeus Heijs.

BARTHOLOMEUS HEIJS

Bartholomeus Antonius Heijs, de grondlegger van de Martinus in Beugen, wordt geboren te Kessel in Duitsland op 1 mei 1807 als de zoon van Gerardus Heijs en Maria Catherina Hermans. Als Bartholomeus wordt geboren maakt het Duitse Kessel onderdeel uit van de gemeente Ottersum. De geboorte staat in het doopboek van de 'Mairie Ottersum'. 'Gemeente' heet 'mairie' omdat de Fransen de baas zijn. Op de voorpagina van het doopboek staat echter een Nederlandse tekst.

In 1815 wordt Ottersum bij Nederland gevoegd en dus afgesplitst van het Pruisische Kessel. Dit wordt overeengekomen op het Congres van Wenen in 1815. Op dat congres wordt besloten dat Pruisen de scheepvaart op de Maas niet mag beïnvloeden en wordt de grens bepaald met behulp van een 'kanon-

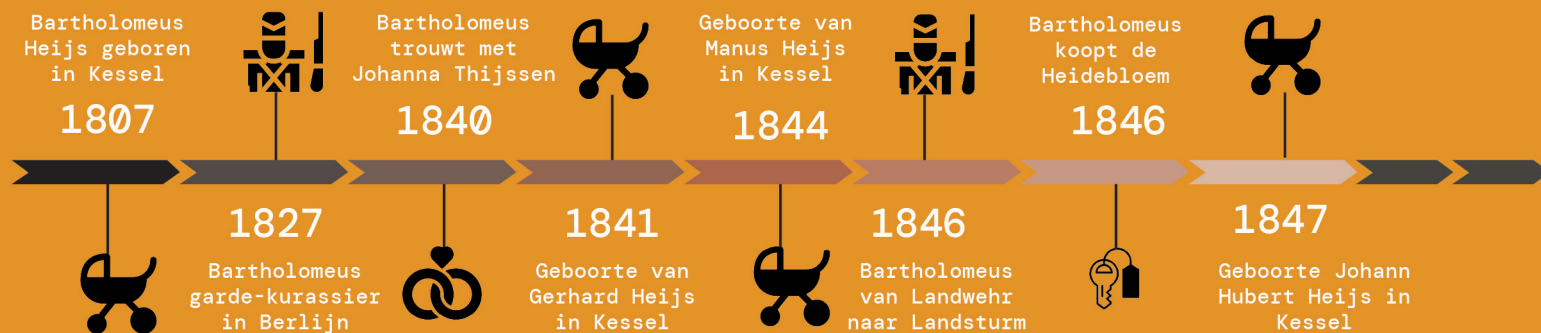

Bartholomeus Heijs. Bron: Bernadette Ramaekers

schot'. Een kanonschot reikt tot ongeveer 3000 meter. Om te voorkomen dat vanaf Pruisen schepen op de Maas geraakt kunnen worden met een kanon wordt de grens tussen Nederland en Pruisen ongeveer 3000 meter oostelijk van de Maas verplaatst. Deze grens heet in Duitsland nog de 'Kanonenschutlinie'.

De vader van Bartholomeus, Gerardus Heijs, is volgens het Standesambt Kessel geboren in 1770 in Kessel en daar overleden in 1823. Moeder Maria Catharina Hermans is geboren in Walbeck in 1776 en overleden te Beugen op 22 oktober 1855. Gerardus en Maria Catharina zijn volgens het Standesambt van Walbeck getrouwd in 1804. Gerardus is een zoon van Johann Heijs en Margaretha Gerlings. Maria Catharina is een dochter van Bartholomeus Hermans en Margaretha Hoever. Volgens de

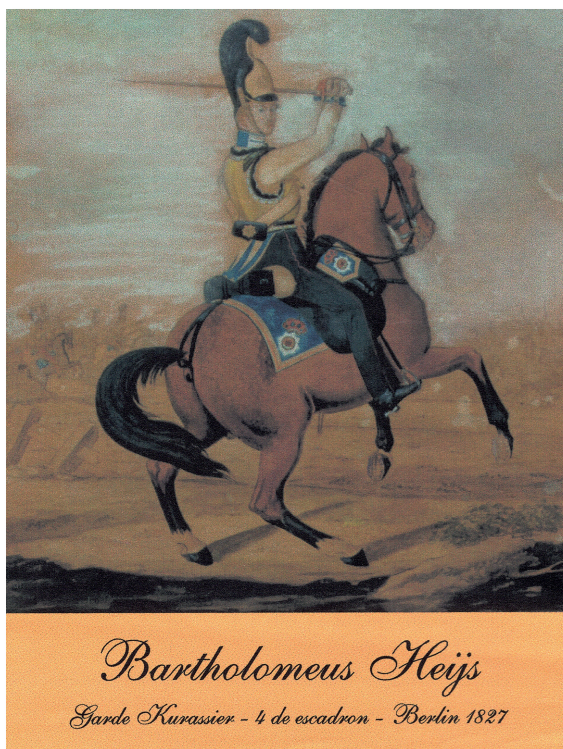
Tijdlijn familie Heijs

huwelijksakte van Gerardus en Maria Catharina uit het Standesamt van Walbeck is Gerardus van beroep 'particulier'. Het begrip 'particulier' stamt uit de Franse tijd. Een discussie op nl.geneanet.org leert ons dat een 'particulier' een burger is die zelfstandig is, die zelf in zijn eigen behoeften kan voorzien, waarbij het dus niet afhangt van een beroep of een pensioen. Blijkbaar heeft de vader van Bartholomeus Heijs voldoende vermogen om van te leven.

De huwelijksakte van Gerardus Heijs en Maria Catharina Hermans is een belangrijk document omdat het een mogelijke verklaring biedt waarom Bartholomeus Heijs molenaar wordt. Als we goed kijken naar de getuigen bij het huwelijk van Gerardus Heijs dan zien we daar als eerste de naam Bartholomeus Hermans. Deze Bartholomeus is de vader van de bruid Maria Catharina Hermans en is van beroep molenaar ('meunier' staat er in het Frans) te Walbeck. Een andere getuige is de broer van Maria Catharina, Anton. Hij is net zoals zijn vader Bartholomeus molenaar. Bartholomeus Heijs erft niet alleen de naam van zijn grootvader, maar ook het molenaarsbloed. Dus de ene Bartholomeus treedt in de voetsporen van de andere Bartholomeus! Lees meer over de molens in Walbeck op pagina 66.

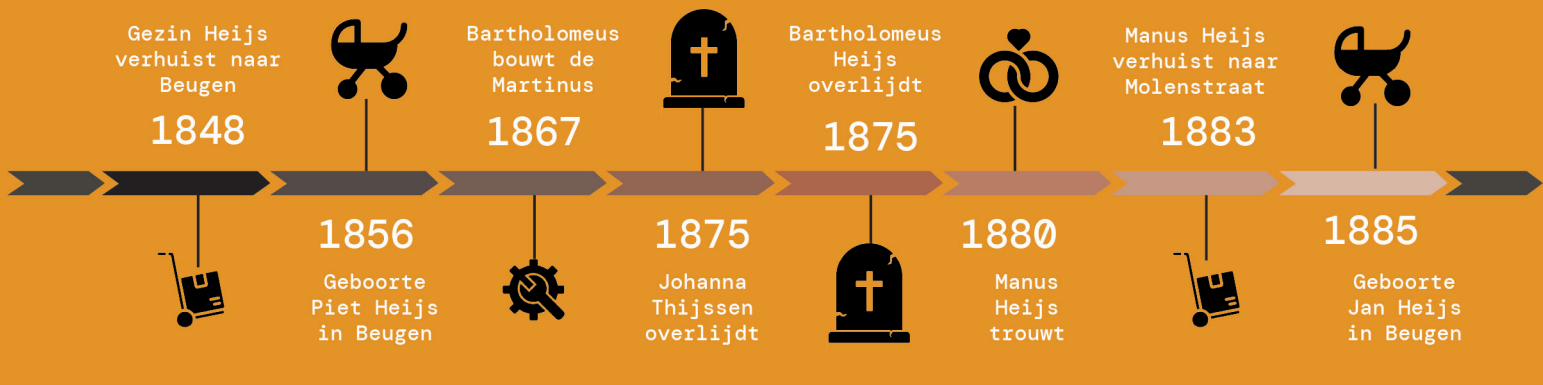
Bartholomeus Heijs is in zijn jonge jaren kurassier in het Pruisische leger. Op een prent uit 1827, hij is dan twintig jaar, is hij te zien als Garde Kurassier, 4e eskadron en gelegerd te Berlijn. Een kurassier is een zwaarbewapende cavalerie soldaat die een borstharnas draagt

Boven: Bartholomeus Heijs als Garde Kurassier. Bron: Familie Heijs

dat een kuras heet. Daar komt dan ook de naam kurassier vandaan. Kurassiers zijn op het slagveld de zwaarste eenheid, in taak en impact vergelijkbaar met de huidige tankdivisies. Sommige regimenten bestaan in de een of andere vorm nog steeds als tankregimenten. Voor zover valt na te gaan is Bartholomeus in zijn tijd als kurassier (circa 1827-1846) niet betrokken bij oorlogshandelingen.

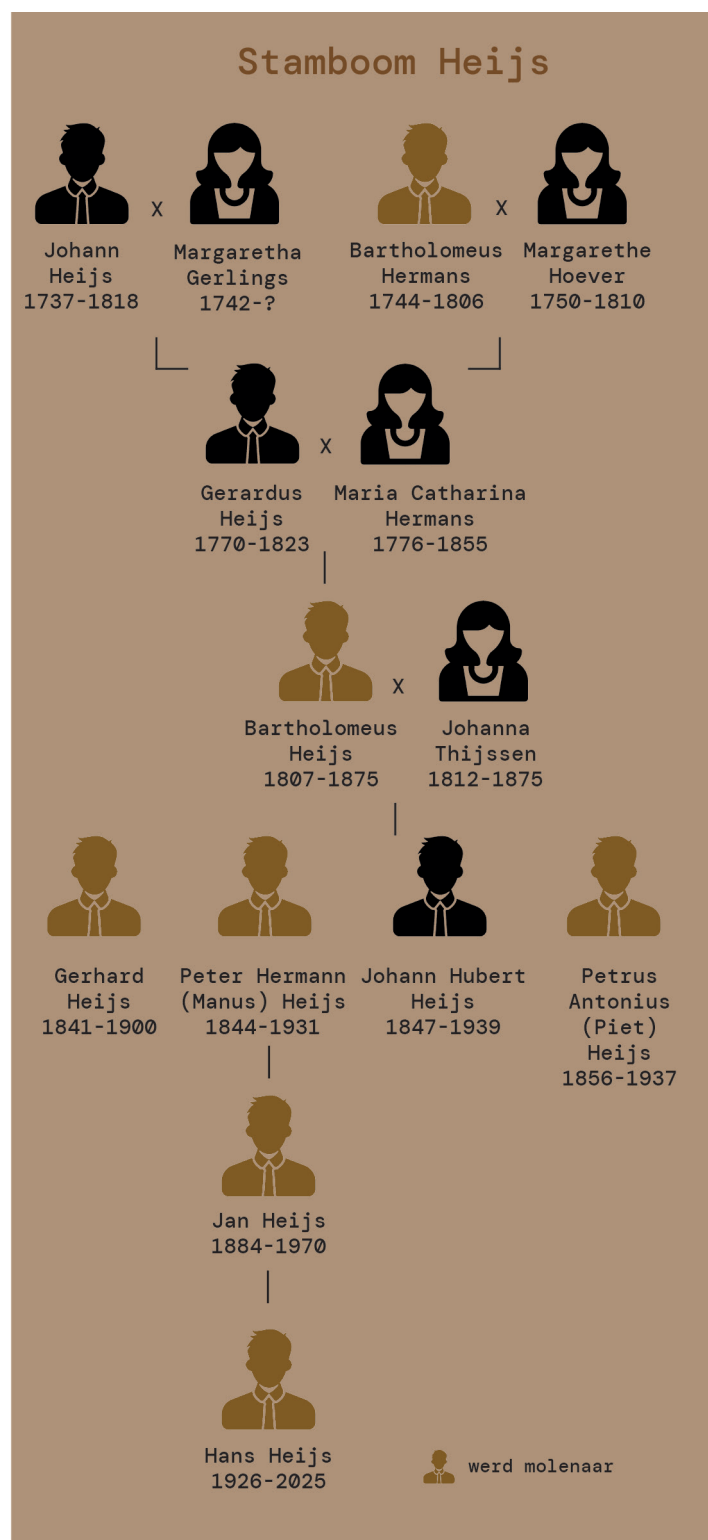
Bartholomeus Heijs trouwt op 22 februari 1840 op 33-jarige leeftijd met Johanna Thijssen, geboren op 9 mei 1812 te Hommersum. Ten tijde van zijn huwelijk woont Bartholomeus in Kessel. Bartholomeus en Johanna

krijgen acht kinderen. In Kessel worden vier van de acht kinderen geboren: Gerhard in 1841, Peter Anton Hubert in 1843, Peter Hermann in 1844 en Johann Hubert in 1847. De andere vier kinderen worden in Beugen geboren. Maria Catharina in 1850, Bartholina Petronella in 1853, Petrus Antonius in 1856 en Franciscus Hubertus in 1858. Vier van de acht kinderen (Peter Anton Hubert, Maria Catharina, Bartholina Petronella en Franciscus Hubertus) overlijden op jonge leeftijd. Drie zonen, Gerhard (Gerardus), Peter Hermann (Hermanus of Manus) en Petrus Antonius (Piet) worden molenaar. De vierde zoon, Johann Hubert, wordt onderwijzer.

Het jaar 1846 is een gedenkwaardig jaar voor Bartholomeus Heijs. Nu hij een molen heeft gekocht in Beugen is het tijd om de band met het Pruisische leger door te knippen. De koop van de Heidebloem wordt op 21 januari 1846 in een notariële akte bekrachtigd. In die akte staat Bartholomeus Heijs omschreven als landbouwer afkomstig uit Kessel in Pruisen.

Op 1 mei 1846 treedt Bartholomeus op 39-jarige leeftijd terug als onderofficier uit de Landwehr en gaat over naar de Landsturm. Het Pruisische leger bestaat in die tijd uit drie onderdelen: het staande leger, de Landwehr en de Landsturm. De Landwehr en Landsturm zijn reserves, waarbij de Landsturm de laatste reserve is. Tot je 40e kun je deel uitmaken van de Landwehr, tot je 60e van de Landsturm. Voor bewezen diensten in de Landwehr, en specifiek het 1e bataljon (Wesel) van het 17e Landwehr Regiment Kessel, ontvangt Bartholomeus een getuigschrift.

Martinus. Baken van Beugen

verschijnt op 22 augustus 2026

uitgave: Uitgeverij Reinaert te Boxmeer

© 2026

ISBN 978 94 92797 209

208 pagina's

gebonden met harde kaft

rijk geïllustreerd

25,00 euro

Niets uit deze voorpublicatie mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

www.uitgeverijreinaert.nl